

УДК 378.091:78.071.2

<https://doi.org/10.31652/252.6>

*Мозгальова Н. Г., м.Вінниця
доктор педагогічних наук, професор
кафедри музичного та
перформативного мистецтва
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

*Замишляєв Д. В., м.Вінниця
викладач кафедри музичного та
перформативного мистецтва
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО СПРИЙНЯТТЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. В статті аналізуються особливості художнього сприйняття, відмінності від фантазії, зв'язок з іншими пізнавальними процесами. Розглянуто основні характеристики сприйняття – константність, предметність, цілісність і узагальненість. Розкрито особливості сприйняття музичних творів.

Ключові слова: відчуття, сприйняття, музичне мистецтво, музичний твір, слухач.

Abstract. The article analyzes the features of artistic perception, its differences from fantasy, and its connection with other cognitive processes. The main characteristics of perception are considered – constancy, objectivity, integrity, and generalization. The features of perception of musical works are revealed.

Keywords: sensation, perception, musical art, musical work, listener.

Постановка наукової проблеми. Формування художнього сприйняття підлітків є однією з важливих проблем музичної педагогіки. Вчені відзначають, що художнє сприйняття тісно пов'язане з усіма пізнавальними процесами: з уявою, фантазією, мисленням. Воно визначається кількома факторами, а саме: якостями та властивостями об'єкту сприйняття, умовами, за яких відбувається рецептивна діяльність, особливостями суб'єкту сприйняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В різні часи вивченням художнього сприйняття займалися Г. Костюк, В. Рева, О. Ростовський, О. Рудницька та інші. Долучились до вивчення окремих аспектів цієї проблеми й китайські дослідники Лі Лань, Ван Ює, Чжан Цзе та інші. Особливості

формування художнього сприйняття підлітків досліджували Н. Медведєва, Н. Аніщенко, Г. Локарева та інші.

Мета – обґрунтувати особливості формування художнього сприйняття підлітків засобом музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. На переконання українських психологів (Г. Костюк, П. Мясоїд, В. Роменець, Ю. Тихомиров та ін.) сприйняття – це відображення реального світу в свідомості людини [5]. Сприйняття відрізняється від уяви (фантазії) саме тим, що відтворює в свідомості людини образи реальності, віддзеркалює зовнішній світ. Таке відображення є результатом безпосередньої дії об'єктів реального світу на органи чуття. Сприйняття має фізіологічну природу, саме тому людина пізнає світ за допомогою органів чуття [1; 6]. Згадаємо вислів Дідро: «Наші чуття – клавіші, по яких ударяє оточуюча нас природа». Поняття «сприйняття» тісно пов'язане з поняттям «відчуття» (як ціле і його частка). Таким чином, сприйняття – це віддзеркалення предметів і явищ в цілому при їх безпосередній дії на органи чуття. Наші відчуття і сприйняття здатні до взаємодії. Пояснюється це тим, що в корі головного мозку всі рецепторні зони плавно переходять одна в одну, між ними немає різких меж. Це дозволяє нам сприймати тони як холодні чи теплі, мати гіркі чи солодкі спогади. Це явище синестезії – злиття декількох відчуттів в єдине ціле. Класичним прикладом синестезії є симфонічна поема О. Скрибіна «Прометей», до партитури якої автор включив партію «люкс» (партію світла).

Провідну роль у художньому сприйнятті виконує сам твір: значність його художнього змісту, коло ідей і відчуттів, які воно викликає. «Змістовний відгук, що збагачує духовний світ людини, може викликати тільки справжній витвір мистецтва» – наголошує О. Костюк [2].

Розвиток культури художнього сприйняття пов'язаний із опануванням мови мистецтва, отриманням специфічних знань, накопиченням досвіду спілкування з мистецькими творами, формуванням художнього смаку, пробудженням естетичних почуттів. Естетичні почуття мають специфічні якості. По-перше, вони виникають тільки в контексті художнього сприйняття, мають певні особливості їх переживання. Людина усвідомлює, що тільки «співпереживає», а не є учасником подій. Естетичні емоції не пригнічують людину, як, скажімо, реальний жах, а переживаються з елементом відомої відчуженості. По-друге, не дивлячись на всю різнобарвність естетичних емоцій, на їх різний зміст і силу, в них завжди присутня естетична радість, естетичне задоволення. Усвідомлення людиною обумовленості своїх переживань контекстом сприйняття не виключає можливого впливу цих емоцій на людину.

Таким чином, «в процес переживання з приводу сприйнятого включається вся людина з властивими їй оцінками, ідеалами, моральними переконаннями, уявленням про своє призначення» [2, с. 67].

На думку Лі Лань художнє сприйняття твору мистецтва – складний і цілісний процес. У статті «Психологічні аспекти художнього сприйняття» вчена обґрунтовує думку про те, що окремі елементи художнього твору в складному контексті сприйняття поєднуються і виступають у вигляді певних частин закінченого твору, що вкладаються в систему художніх образів даного витвору мистецтва [3, с. 98].

До основних характеристик сприйняття відносять константність, предметність, цілісність і узагальненість. Константність – це відносна незалежність образу від умов сприйняття, що виявляється в його незмінності. Предметність сприйняття проявляється в тому, що об’єкт сприймається нами саме як відокремлене в просторі і в часі окреме фізичне тіло. Сприйняття цілісної структури є головним, а її складових другорядним. Узагальненість – означає віднесеність кожного образу до певного класу об’єктів, що мають узагальнюючу назву [6].

Важливим фактором музичного сприйняття є умови, за яких відбувається спілкування особистості із твором, а через нього – з автором. Здатність до музичного сприйняття формується в процесі активної діяльності, охоплюючи всю сферу емоційної та інтелектуальної свідомості. Для реалізації оптимального співвідношення інтелектуального розвитку студентів та емоційно вмотивованого сприйняття ними музичних знань, на думку дослідників, першочергового значення набуває зміст і побудова навчальних занять. Це вимагає пошуку таких форм і методів навчання, які більшою мірою сприяють емоційно піднесеному, а відповідно і більш інтелектуально глибокому оволодінню підлітками основами музичної діяльності, що веде до гармонізації їх інтелектуального та емоційного розвитку [5, с.124].

У досліджуючи сприйняття музики вчені помітили особливий вплив музичного ритму твору на організм слухача. В результаті одного з проведених експериментів, було встановлено, що ритм серцевої діяльності суттєво змінюється в залежності від характеру музичного твору [2].

Сприйняття набуває творчого характеру в тих випадках, коли музика дістає емоційний відгук у слухача. Музика орієнтована на інтонаційний досвід людини, адже лише через інтонацію можна зрозуміти красу і правдивість музичних образів. Стихійність сприйняття ускладнює розуміння логіки відбиття життя в

музиці, як у мистецтві динамічному, процесуальному, де кожний звук, тема, інтонація обумовлені один одним.

У зв'язку з цим відповідальним педагогічним завданням стає вироблення у особистості естетичних настанов, необхідних для аналізу музики, формування уявлень про відбиття в музичних образах життєвиявлень людського «Я». О. Костюк вважає, що сприйняття музики є становленням суб'єктивного художнього образу слухача, адекватність якого (відповідність тому, що замислив і створив композитор) залежить від культури сприйняття суб'єкта і від складності твору [2, с. 34].

Висновки. Художнє сприйняття – це цілісний, складний, динамічний, цілеспрямований когнітивний процес відображення безпосередньо діючих на органи чуття об'єктів зовнішнього (об'єктивного) світу. Продуктом цього процесу є перцептивні образи, що утворюють внутрішню (суб'єктивну) картину світу.

Список використаних джерел:

1. Костюк Г. С. Навчання і розвиток особистості. Звіт наукова конференція кафедр КДПІ Київ, 1961. С.23-27.
2. Костюк О.Г. Сприймання музики і художня культура слухача. 1965. 321с.
3. Лі Лань. Психологічні аспекти художнього сприйняття. Проблеми підготовки сучасного вчителя № 14, 2016. С.97-103.
4. Мозгальова Н. Г., Барановська І. Г. Емоційно-інтелектуальний потенціал у розвитку творчої особистості вчителя музики. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*, 2019. Вип. 1–2 (13–14). С.119-127.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : навч. посібник. Київ: Вища школа, 2000. 479 с.
6. Трофімов Ю. Л. Психологія : підручник. Київ: Либідь, 1999. 558 с.